

journalism» and its derivatives — «book mass media», «book journalist», have been justified.

The main attention is paid to communicative efficiency of media specializing in topics related to the events and facts of the cultural life of society, especially literature and publishing (LitAzkent, Bukvoyid, Chytomo, BaraBuka, Space of Ukrainian Children's Literature, UA: Ukrainske Radio, UA:Persnyi, UA: Kultura, Culturoprostir.ua, and so on).

The most «painful points» of the Ukrainian cultural journalism, specifically those of the book journalism, have been outlined. Those are a lack of creative human resources, unwillingness/inability of journalists to communicate meaningfully and accessibly to a wide audience, as well as unpopularity of this type of journalism among media professionals.

The specific criteria for assessing the professionalism of a book journalist are described, among them deep knowledge in the field of literature, book business, media; involvement in cultural processes, developed literary and art taste, rhetorical skills in popularizing special knowledge, ability to stable and regular work and so on.

Prospects for the development of book journalism depend on the changing attitudes of society to culture, as well as a growth of popularity of book topics in non-mainstream media.

Keywords: cultural journalism, book media, book topic, literary criticism, book journalist.

УДК 37.091.64-028.27:004.031.42

Марія Стахів

ІНТЕРАКТИВНІ ЕЛЕКТРОННІ НАВЧАЛЬНІ ВИДАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТИПОЛОГІЇ

DOI

Роз'яснено проблему функціонування термінів, що дозволяють ідентифікувати та класифікувати електронні навчальні видання. Визначено недоліки стандартів, якими послуговується українська видавнича сфера, зокрема ДСТУ 7157: 2010 «Видання електронні. Основні види та вихідні відомості». Проаналізовано основні терміни,

які пропонуються українськими дослідниками галузі. Виявлено застарілі терміни, що не здатні встигнути за розвитком нових технологій у видавничій сфері і, як наслідок, не завжди відповідають об'єктивній дійсності та вичерпно ідентифікують явища, що вже існують.

***Ключові слова:** електронне навчальне видання, е-підручник, електронне видання, електронний підручник, інтерактивний підручник, мультимедійний контент, стандарт.*

Постановка проблеми. Увага до українських електронних навчальних видань прикута доволі довго. Чи то до експерименту «Відкритий світ» [9], який передбачав закупівлю електронних книжок (пристроїв для відтворення інформації), забезпечення класів мультимедійним обладнанням та покриття шкіл мережею 4G, чи то до новішого проекту «Електронний підручник для загальної середньої освіти», що був розрахований на 2018—2021 роки [7]. Також у межах експерименту повинно бути створено Національну електронну освітню платформу [8] та Репозитарій електронних підручників ua.lokando.com/start.php, що станом на травень 2020 року недоступний. Експеримент визнали невдалим у 2020 році та призупинили [10], оскільки якість продуктів виявилася неналежною.

Велика увага до таких продуктів зумовлена не тільки реформами та пошуками українських видавців того формату, який виявиться зручним і для користувачів, так і ефективним для використання у навчальному процесі. Електронні освітні продукти мають великий дидактичний потенціал, здатні зацікавити свого користувача та певною мірою більше надаються до змін, адже якщо друковане видання вже не виправиш, то внесення змін у електронне вимагатиме менше зусиль та ресурсів.

Попри такий стабільно високий інтерес до теми, її глибоких та фахових досліджень немає, як і готових та утверджених вимог до таких продуктів з означеної сфери. Більшість наукових публікацій стосуються конкретного виду електронних видань, а не торкаються проблеми в цілому. Саме тому пропонована нами тема є актуальною, адже ґрунтовно розроблена типологія дозволить створювати якісніші електронні навчальні видання, які краще реалізуватимуть покладені на них функції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Типологією електронних видань плідно займаються українські дослідники. І хоч остаточного цілісного бачення наразі ще немає, але такі вчені, як Світлана Водолазька [1], Марина Женченко [6], Емілія Огар [11], Надія Фіголь [14] та уже тривалий час базують свої дослідження у цій царині.

У своїх дослідженнях Світлана Водолазька покликається на наявний стандарт, Емілія Огар пропонує власну класифікацію електронних видань для дітей та підлітків, Надія Фіголь більше звертає увагу на стандартизацію електронних навчальних видань для вищих навчальних закладів, Марина Женченко ж — на трансформацію видавництва та нові формати, які виникають під впливом розвитку нових технологій, а Наталія Дніпренко розглядає електронні видання як об'єкт стандартизації [2].

Технології з кожним роком розвиваються дедалі швидше, до того ж е-підручники для початкової школи є цілком новим об'єктом вивчення, адже офіційно настільки масштабний проєкт запущено лише 2018 року. Отже, вивчати окреслену проблему доцільно.

Мета статті. Основна мета полягає в окресленні різних варіантів типології електронних навчальних видань, виявленні практичного застосування стандартів та формуванні рекомендацій щодо вдосконалення їхнього використання та уніфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідентифікувати найновіші електронні навчальні видання на сучасному видавничому ринку України та дізнатися про їхнє існування можна на сайті Інституту модернізації змісту освіти. Вони існують у двох основних варіантах: електронна версія друкованого видання та власне самостійне електронне видання. Водночас видавці не надсилають свої продукти до Книжкової палати України, тому, за словами Надії Фіголь [12], електронні видання надходять на дисках, що вже є технічно застарілою формою. Саме тому ми не можемо повністю оцінити стан видавання електронних книг на наших теренах.

Термін «електронне видання» у світі вперше стандартизує ISO 9707:1991 «Information and documentation — Statistics on the production and distribution of books, newspapers, periodical and electronic publications». На пострадянському просторі регулював електронні видання ГОСТ 7-83-2001 «Электронные издания. Основные виды

и выходные сведения». Оскільки сфера технологій є дуже мінливою, цілком логічно, що нормативні документи мають або створюватися дуже оперативно, або вони просто застаріють. Так, присвячений виключно електронним виданням національний стандарт ДСТУ 7157:2010 «Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» [4] ще у процесі впровадження був доволі недосконалим. Навіть ДСТУ 3017: 2015 «Видання. Основні види. Терміни та визначення понять» [3] хоч і містить важливі доповнення, такі як визначення способу виготовлення видання, «документ, інформацію в якому подано у форматі електронних даних і для використання якого потрібні дані обчислювальної техніки», але не показує всі особливості подібних продуктів. А стандарт ДСТУ 7157:2010 «Видання електронні. Основні види та вихідні відомості», наприклад, визначає інтерактивне видання як «електронне видання, параметри, зміст і спосіб взаємодії з яким визначає сам користувач за алгоритмом, заданим видавцем». Загалом, ці два стандарти класифікують електронні видання за наявністю друкованого еквівалента, цільовим призначенням, технологією використання, характером взаємодії з користувачем, періодичністю та структурою.

Зараз нам необхідний удосконалений стандарт, що здатен максимально охопити всі наявні види електронних видань і спробувати передбачити у своєму змісті варіанти розвитку електронних продуктів та контроль за дотриманням вимог, адже без дотримання стандартів сама їхня наявність нівелюється і стає беззмістовною.

Варто розуміти, що якщо раніше електронні навчальні видання розглядалися як контент здебільшого тільки для електронних книг-ридерів¹, то станом на 2020 рік ситуація змінилася. Дешевий інтернет-зв'язок, поширення смартфонів та планшетів надає виробникам унікальну можливість створювати оригінальні продукти, які мають набагато більше можливостей для взаємодії учня та вчителя. Навіть вчителі, готуючись до уроків, доволі часто створюють мультимедійні презентації, які за своєю функціональністю та інтерактивністю можуть позмагатися з деякими електронними підручниками.

¹ Йдеться про Національний проєкт «Відкритий світ», у якому саме поняття «електронна книга» розглядалося як означення пристрою для відтворення інформації.

Відсутність контролю, уніфікованої типологічної класифікації та сертифікації подібних видань, за словами Надії Фіголь [15], може стати причиною продукування електронних видань неналежної якості, ергономічних норм і спричинити шкоду здоров'ю користувачів. Через це може поширюватися неякісна продукція, адже інколи самі творці не можуть чітко визначити, який саме продукт вони зробили. На її думку [13], вирішити проблему можна лише на загальнодержавному рівні, за допомогою нормативних документів та створення державного органу, який відповідатиме за стандартизацію та сертифікацію електронних навчальних видань та їхні якісні характеристики. Саме через неналежну якість електронних навчальних видань на початку 2020 року міністерка освіти і науки України Ганна Новосад призупинила експеримент «Електронний підручник для загальної середньої освіти» [15]. За її словами, не вдалося ефективно комунікувати з видавцями, тому результат вийшов зовсім не таким, яким мав би бути: «Я особисто переглянула всі ці підручники — це жах, який треба сховати і більше нікому не показувати. Я не можу допустити, аби таке закуповувалося за громадські кошти і потрапляло в школи. Це не можна назвати електронними освітніми матеріалами — це просто якісь pdf-ки до яких десь прилаштували звук, десь фігурку, яка рухається, і намагаються нам продати за мільйони гривень. З цього не буде ніякого толку, з такими матеріалами якість навчання абсолютно не зміниться».

Марина Женченко [5], посилаючись на Сніжану Лакету (Snežana Laketa) і Дарко Дракулича, зауважує, що основними інтерактивними елементами, які використовують у виданні, є:

- навігаційні елементи (переходи між сторінками, зміст книги);
- гіпертекстові посилання (на інші сторінки видання, інтернет-ресурси);
- приховані фрагменти (зображення, підказки);
- тестові форми;
- елементи анімації;
- аудіо-, відеофрагменти;
- навчальні ігри.

За рівнем інтерактивності ці ж дослідники об'єднують інтерактивні елементи у три групи:

1) елементи з низькою інтерактивністю, які мають лише два елементи керування — запуск і зупинення відтворення;

2) елементи із середнім ступенем інтерактивності, користувачі яких мають можливість вводити відповіді, перевіряти їх, переглядати правильні;

3) елементи з високим рівнем інтерактивності, в яких користувач може брати активну участь, динамічно змінювати зовнішній вигляд, контент, вхідні та вихідні дані, а також отримувати зворотний зв'язок залежно від виду діяльності.

Українські навчальні видання, які побачили світ у межах експерименту, частково мали вказані інтерактивні елементи, а їхня наявність залежала від програм, на основі яких створювали той чи інший підручник. Наприклад, підручники, створені «MozaWeb»¹, містять 3D-анімації та освітні відео, із системи «Mozaik», підручники від «Розумників»² мають тести як в освітніх іграх видавництва, а єдине видання від «Bristar»³ містить караоке та застосування інтерактивної дошки й «інтерактивного фортепіано», які необхідно завантажувати окремо. Станом на травень 2020 року жодне з інтерактивних навчальних видань не доступне для ознайомлення чи купівлі у повному обсязі.

Стосовно чинного ДСТУ 7157:2010 [4], то в ньому М. Женченко [6] виокремлює ряд неточностей, що потребують узгодження, таких як необхідність розуміти різницю між термінами «електронна копія» та «електронний аналог» чи за наявності друкованого еквівалента виокремлювати деревативні й самостійні електронні видання, а електронні копії та збагачені електронні аналоги розгля-

¹ Йдеться про такі електронні засоби навчального призначення для перших класів, як: «Я досліджую світ. Частина 1 та 2» авторства О. Тагліної та Г. Іванової, «Я досліджую світ. Частина 1 та 2» І. Большакової та М. Пристінської. Також сюди входить «Я досліджую світ. Частина 1 та 2» авторства Н. Бібік та Г. Бондарчук і «Мистецтво» Т. Рублі, Т. Щеглової й І. Мед та «Математика» О. Гісь й І. Філяк.

² Йдеться про такі видання для першокласників, як: «Я досліджую світ. Частина 1» (Т. Воронцова, В. Пономаренко, О. Хомич, І. Гарбузюк, Н. Андрук, К. Василенко), «Мистецтво. Частина 1» (О. Калініченко, Л. Аристова), «Математика» (В. Бевз, Д. Васильєва) та «Українська мова. Буквар. Частина 1 та 2» (М. Вашуленко, О. Вашуленко).

³ Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Електронний засіб навчального призначення (електронний підручник) «Мистецтво 1 клас» Bristar. URL: https://bristarstudio.com/uk/games/textbook_uk.

дати як підвиди деревативних видань залежно від ступеня відповідності друкованому виданню.

Марина Женченко також звертає увагу на проблеми створення інтерактивних електронних видань, серед яких — відсутність навичок у видавців та висока ціна програмного забезпечення для верстання і макетування подібних видань. Вихід з цієї ситуації вона бачить або в укладанні угод з іноземними партнерами, або у створенні власних технологічних платформ, що теж є непростим завданням. Вона наголошує, що оновлення стандартів у сфері електронних видань потрібно здійснювати не рідше одного разу у п'ять років.

Емілія Огар [11] умовно виокремлює в електронних виданнях для дітей та підлітків такі універсальні ознаки, як природа інформації, цільове призначення, читацька адреса (орієнтація на можливості дитини конкретного віку), та притаманні тільки цьому виду видань, такі як технологія поширення (локальне та мережеве), тип подання інформації, можливість зворотного зв'язку, детермінованість та спосіб функціонування, характер пристроїв, на яких можливий перегляд, читабельні формати, ступінь зручності використання.

Також вона пропонує розрізняти такі типологічні групи видань, як електронні ігри-книжки, електронні книжки мономедійного типу (електронна мономедійна книжка) та електронні книжки мультимедійного типу (електронна мультимедійна книжка). Дослідниця також зауважує, що для кращого розвитку і функціонування електронних видань в Україні потрібні не лише грамотно розроблені стандарти, а й повага до авторського права та захист інтелектуальної власності.

Висновки. Розвиток цифрових технологій зумовив появу електронних видань та нових форматів, що постійно розвиваються. Взаємодія читача та подібних цифрових продуктів стає все більш заплутаною та інтенсивною. Поступово стираються межі між різними видами видань. Появу кількох електронних навчальних видань зумовив інтерес та замовлення від Міністерства освіти і науки України, що є прецедентом на українському ринку. У таких умовах підвищеної уваги до власних продуктів видавці зацікавлені у тому, щоб розуміти правила гри та орієнтуватися у вимогах, які перед

ними ставлять стандарти. Саме тому, щоб чітко окреслити місце того чи іншого видання на видавничому ринку, зафіксувати наявність певних явищ на ньому та відтворювати дійсність, стандарти у видавничій сфері, особливо ті, що стосуються електронних видань, повинні регулярно оновлюватися, щоб встигати за об'єктивною реальністю.

1. *Водолазька С.* Сучасна видавнича галузь східноєвропейського регіону: інноваційні детермінанти та актуальні трансформації: дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій. Київ, 2016. С. 202—204.
2. *Дніпренко Н.* Електронне видання як об'єкт стандартизації: основні етапи та перспективи розвитку // Вісник Харківської державної академії культури. Харків, 2017. Вип. 51. С. 93—102.
3. ДСТУ 3017:2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Київ, 2016. 38 с.
4. ДСТУ 7157:2010. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості. URL: https://ntb.pstu.edu/images/N-rabotniku/DSTU_7157_2010.pdf.
5. *Женченко М.* Технології макетування і верстання інтерактивних електронних видань // Обрії друкарства. 2020. № 1(8). С. 62—75.
6. *Женченко М.* Типологічна класифікація електронних видань як науково-практична проблема // Вісник Книжкової палати. 2016. № 8. С. 17—20.
7. МОН розпочало експеримент з використання електронних підручників у школах. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-rozpochalo-eksperyment-z-vykorystannya-elektronnyh-pidruchnykiv-u-shkolah/>.
8. Національна освітня електронна платформа. URL: <https://imzo.gov.ua/natsionalna-osvitnya-elektronna-platforma/>.
9. Національний проект «Відкритий світ» // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2011. № 7. С. 53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2011_7_18.
10. Новосад: За чотири місяці ми виконали 70% з того, що пообіцяли. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/interview/636506.html>.
11. *Огар Е.* Типологічні особливості українських цифрових медіа для дітей та підлітків // Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. Львів, 2015. Вип. 5(23). С. 241—251.
12. *Фіголь Н.* Електронні видання України // Обрії друкарства. 2018. № 1(6). С. 224—254.
13. *Фіголь Н.* Необхідність сертифікації електронних навчальних видань // Медіасфера і медіаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве. 2018. С. 183—189.

14. Фіголь Н. Поняття та складники електронного навчального дискурсу // Обрії друкарства. 2019. № 1(7). С. 175—191.
15. Фіголь Н. Проблематика електронного навчального дискурсу // Соціальні комунікації: теорія і практика. 2017. С. 129—134.

References

1. Vodolazjka, S. (2016). *Suchasna vydavnycha haluz skhidnoievropeiskoho rehionu: innovatsiini determinanty ta aktualni transformatsii*: [Contemporary publishing industry of the East European region: innovative determinants and actual transformations], dys. ... d-ra nauk iz sots. komunikatsii. Kyiv, s. 202—204. (in Ukr.).
2. Dniprenko, N. (2017). Elektronne vydannia yak ob'iekt standartyzatsii: osnovni etapy ta perspektyvy rozvytku [E-edition as an object of standardization: main stages and development prospects], *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, Kharkiv, t. 51, s. 93—102. (in Ukr.).
3. (2016). *DSTU 3017:2015. Vydannja. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennja ponjatj* [Publications. Main types. Terms and notion definitions], Kyjiv, 38 s. (in Ukr.).
4. *DSTU 7157:2010. Vydannja elektronni. Osnovni vydy ta vykhidni vidomosti* [E-publications. Main types and reference data], Retrieved from https://ntb.pstu.edu/images/N-rabotniku/DSTU_7157_2010.pdf. (in Ukr.).
5. Zhenchenko, M. (2020). Tekhnolohii maketuvannia i verstannia interaktyvnykh elektronnykh vydan [Technologies of breadboarding and interactive e-publications' making-up], *Obrii drukarstva*, no. 1(8), s. 62—75. (in Ukr.).
6. Zhenchenko, M. (2016). Typologichna klasyfikacija elektronnykh vydanj jak naukovo-praktychna problema [A typological classification of e-publications as a scientific and practical problem], *Visnyk Knyzhkovoji palaty*, no. 8, s. 17—20. (in Ukr.).
7. *MON rozpochalo eksperyment z vykorystannia elektronnykh pidruchnykiv u shkolakh* [Ministry of education of Ukraine began an experiment in electronic textbooks' usage in schools], Retrieved from <https://nus.org.ua/news/mon-rozpochalo-eksperyment-z-vykorystannia-elektronnyh-pidruchnykiv-u-shkolah/>. (in Ukr.).
8. *Nacionaljna osvितnja elektronna platforma* [A national educational e-platform], Retrieved from <https://imzo.gov.ua/natsionalna-osvitnya-elektronna-platforma/>. (in Ukr.).
9. (2011). Nacionaljnij proekt «Vidkrytyj svit» [National project «Vidkrytyj Svit»], *Komp'juter u shkoli ta sim'ji*, no. 7, s. 53, Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2011_7_18. (in Ukr.).

10. *Novosad: Za chotyry misiatsi my vykonaly 70% z toho, shcho poobitsialy* [Novosad: During four months we have fulfilled 70 % of our promises], Retrieved from <https://ua.interfax.com.ua/news/interview/636506.html>. (in Ukr.).
11. Oghar, E. (2015). Typologhichni osoblyvosti ukrajinsjkykh cyfrovyykh media dlja ditej ta pidlitkiv [Typological peculiarities of the Ukrainian digital media for children and adolescents], *Zbirnyk pracj Naukovodoslidnogho instytutu presoznavstva*, Lviv, vyp. 5(23), s. 241—251. (in Ukr.).
12. Fihol, N. (2018). Elektronni vydannia Ukrainy [E-publications of Ukraine], *Obrii drukarstva*, no. 1(6), s. 224—254. (in Ukr.).
13. Fihol, N. (2018). Neobkhdnist sertyfikatsii elektronnykh navchalnykh vydan [A necessity of electronic textbooks' certification], *Medyasfera y medyaobrazovanye: spetsyfyka vzaymodeistvyia v sovremennom sotsyokulturnom prostranstve*, s. 183—189. (in Ukr.).
14. Fihol, N. (2019). Ponjattja ta skladnyky elektronnogho navchaljnogho dyskursu [Concepts and components of electronic learning discourse], *Obrii drukarstva*, no. 1(7), s. 175—191. (in Ukr.).
15. Fihol, N. (2017). Problematyka elektronnoho navchalnoho dyskursu [Problematic of electronic learning discourse], *Sotsialni komunikatsii: teoriia i praktyka*, s. 129—134. (in Ukr.).

Mariia Stakhiv

THE INTERACTIVE E-TEXTBOOKS IN UKRAINE: TYPOLOGICAL PROBLEMS

The article deals with the problems of term functioning and classification in the field of electronic educational publications (electronic textbooks) in the Ukrainian publishing market. It analyses the main features of the standards in the field of electronic book publishing, as well as basic principles of its creation. The problems of creating electronic textbooks have been highlighted. Prospects for further research and a possibility of terms' usage from the publishing business have been described. Previously, this term was understood as a device enabling reading, but at present an e-book is a content that requires playback by individual devices. The problems of creating interactive electronic publications, including the lack of skills of publishers and a high cost of software for such publications' layout have been explored. This issue can be resolved either in concluding agreements with foreign partners,

or in creating their own technological platforms. Summarizing our analysis, we can conclude that standards in the field of electronic publications should be updated at least once every five years. Ukraine needs not only well-designed standards, but also a respect for copyright and a protection of intellectual property. A lack of control, unified typological classification and certification of such publications can result in springing up electronic publications of improper quality. Respectively, they can harm users. Sometimes publishers can not clearly identify which electronic product they have made. The problem can be solved only at the national level, with the help of regulations and a creation of a regulative institution. The latter should be responsible for standardization and certification of e-learning publications and their quality characteristics. The prospects for standardization of electronic publications have been determined.

Keywords: e-learning edition, e-textbook, interactive textbook, multimedia content, standard, typology, problems.

УДК 070:343.102]:316.6

Валентина Стекольщикова

СПЕЦИФІКА ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДґРУНТЯ ЕФЕКТИВНОЇ
ГРАДАЦІЇ ТЕМАТИЧНОГО РОЗМАЇТТЯ
ЖУРНАЛІСТСЬКОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

DOI

Представлено розгалужене бачення тематичного вибору журналістського розслідування крізь призму «соціального замовлення» та «резонансного вибуху». Подано розгорнуту градацію актуальних ідейно-тематичних напрямів розслідувань у контексті єдності регіональних та всеукраїнських розслідувальних текстів різних видів видань. Доведено, що ряд різновидів тем, ідей та задумів мають свій набір дієвих складових, особливості структури, головних героїв, протагоніста та антагоніста, специфіку головного інтерв'ю, інструменти доказової бази, резонанс та аудиторію. Виокремлено тематичні різновиди інвестиційних текстів, подано їх аналіз та проілюстровано влучними прикладами.